COMUNA CRAIVA

Denumiri:
Craiva: *Krajova, Kyralmeyzeje, Belkiralymezo.*
Chișlaca: *Kislaka.*
Ciuntești: *Ciuntăhaza, Chiontahaza.*
Coroi: *Belkaroly.*
Mărăuș: *Nagymaros, Belmaros.*
Rogoz de Beliu: *Belrogoz.;*
Șiad: *Sayath, Sajad.*
Susag: *Pusztaszag.*
Tălmaci: *Talmach Talmac*
Cătunul Vălani

Repere geografice.

Centrul de comună: 46,35,15 N. 21,58,41 E. Suprafață 11,490 km.p. Vecini: Pe șoseaua județeană sunt 85 km până la Arad, 12 km până la Beliu în sud și 20 km până la Tinca, în nord. În componența comunei **Craiva** intră satele *Craiva, Chișlaca, Ciuntești, Coroi, Mărăuș, Rogoz de Beliu, Stoinești, Susag, Șiad* și *Tălmaci.*

Istorie

. *Prima mențiune documentară*: Craiva – 1345 (datum in Kyralmezei); Chișlaca – 1561; Ciuntești – 1587 (Ciuntăhaza); Coroi – 1786; Rogoz de Beliu – 1552; Șiad – 1344 (*Terra Sayath*), Susag – 1851;

De pe teritoriul comunei provin fragmente ceramice neolitice, o râșniță de piatră dacică și ceramică de la începutul epocii feudale. În satul Ciuntești, pe „Movila Bisericii", s-au descoperit fragmente ceramice și topoare din piatră din epoca neolitică. La Șiad s-a descoperit o monetă-medalion, cu diametrul de 40 mm, care avea pe avers reprezentarea lui Ianus iar pe revers un călăreț.

Stăpânii feudali

Craiva: În 1561 – domeniu regal. 1836 – 5,7/8 sesii iobăgești

Chișlaca: În 1561 aparține stăpânilor de pământ Pisky, Balogh, Finta, Nagy.

Satele din districtul Beliului, inclusiv cele din actuala comună Craiva au fost în evul mediu în proprietatea Episcopiei Romano-Catolice de Oradea.

După cucerirea turcească din mijlocul secolului al XVII-lea satele au aparținut unor spahii și bei turci. În 1692 întregul ținut a revenit în proprietatea Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, depinzând de domeniul Beliu.

. *Evenimente.*

O formațiune românească este documentată la Craiva-Beliu în secolul XVII. Pe drumurile ce traversează comun trec adesea în secolele XVII-XVIII armatele austriece, transilvănene și otomane în confruntările care au loc între ele.. În secolele XVIII-XIX se extinde puternic activitatea lotrilor. În 14 septembrie 1944, la nord de Craiva, pe dealul Cerăt, au loc lupte cu invadatorii maghiari, căzând la datorie sergenții Farcaș Alexandru și Hanc Ioan. Alte lupte au loc în continuare, în ziua de 15 septembrie, la Craiva și Chișlaca și sunt înregistrați numeroși morți, răniți și dispăruți. În 3 august, 1949 la Coroi se declanșează o revoltă împotriva autorităților comuniste având ca pretext cotele de grâu. Revolta se extinde și la Susag și Craiva, fiind reprimată de armată. Se înregistrează trei morți la Coroi.

Evoluția demografică:

Craiva: 1771-1786 - 31 familii. 1793 – 52 familii (o familie cuprinde în medie 5 persoane). În 1828 conscripția numără 63 familii. La Craiva existau în 1836 5,7/8 sesii iobăgești. 1851 – 401 locuitori. La 1880: case – 93; populație - 432; 1890 - 510 locuitori;

1890 – 528 locuitori; 1910 – 578 locuitori; 1922 - 503 locuitori; 1930 – 631; 1941 – 148 case, 696 loc; 2002 – 634 locuitori,

Chişlaca: 1786 erau 40 familii; 1793 – 69 familii; 1828 - 88 familii; 1851 – 657 locuitori; 1839 – 839 locuitori; 1880 - 155 case şi 726 locuitori; 1890 – 745 locuitori; 1900 – 813 locuitori; 1910 – 962 locuitori; 1930 – 1153 locuitori; 1941 – 277 clădiri cu 1098 locuitori; 2002 – 733 locuitori;

Ciunteşti: 1771 – 92 familii; 1793 – 35 familii; 1828 - 45 familii; 1851 – 280 locuitori; 1869 – 387 locuitori; 1890 – 321 locuitori; 1900 – 325 locuitori; 1880 - 64 case cu 293 locuitori;1910 – 402 locuitori; 1922 – 382 locuitori; 1930 – 451 locuitori; 1941 – 109 clădiri şi 514 locuitori; 2002 – 187 locuitori;

Coroi. 1786 – 19 familii; 1793 – 21 familii; 1836 - 5, 7/8 sesii iobăgeşti; 1851 – 385 locuitori; 1869 – 375 locuitori; 1869 – 375 locuitori; 1880 - 55 case cu 355 locuitori; 1890 – 437 locuitori; 1900 – 417 locuitori; 1910 – 426 locuitori; 1922 – 401 locuitori; 1930 – 472 locuitori; 1941 – 133 clădiri şi 493 locuitori; 2002 – 134 locuitori;

Mărăuş: 1786 – 1,1/8 sesii iobăgeşti; 1793 - 64 familii; 1836 – 11,4/8 sesii iobăgeşti; 1851 – 215 locuitori; 1869 – 513 locuitori; 1880 - 75 case şi 329 locuitori; 1890 – 452 locuitori; 1900 – 421 locuitori; 1910 – 489 locuitori; 1922 – 481 locuitori; 1930 – 546 locuitori, 1941 – 124 clădiri şi 561 locuitori; 2002 – 327 locuitori;

Rogoz de Beliu: 1786 – 19 familii; 1793 – 27 familii; 1836 – 3/8 sesii iobăgeşti; 1851 – 183 locuitori; 1869 – 282 locuitori; 1880 - 45 case şi 205 locuitori; 1890 – 259 locuitori; 1900 – 248 locuitori; 1910 – 255 locuitori; 1930 – 260 locuitori; 1941 – 67 clădiri şi 286 locuitori; 2002 – 183 locuitori.

Stoineşti: 1786 – 51 familii; 1828 – 79 familii; 1851 – 220 locuitori; 1869 – 306 locuitori; 1880 - 60 case şi 212 locuitori; 1890 – 263 locuitori, 1900 – 241 locuitori; 1910 – 320 locuitori; 1922 – 267 locuitori; 1930 – 274 locuitori; 1941 - 72 clădiri şi 335 locuitori; 2002 – 185 locuitori.

Susag: 1851 – 600 locuitori; 1869 – 544 locuitori; 1880 – 188 case şi 854 locuitori; 1900 – 433 locuitori; 1910 – 522 locuitori; 1922 – 869 locuitori; 1930 – 957 locuitori; 1941 – 239 clădiri şi 881 locuitori. 2002 - 388 locuitori

Şiad: 1786 – 29 familii jeleri;1793 – 43 familii; 1828 – 60 familii; 1836 – 7,7/8 sesii; 1851 – 425 locuitori; 1869 – 544 locuitori; 1880 – 95 case; 656 locuitori; 1890 – 674 locuitori; 1900 – 629 locuitori; 1910 – 784 locuitori; 1922 – 529 locuitori; 1930 – 625 locuitori; 1941 – 132 clădiri şi 642 locuitori; 2002 – 292 locuitori;

Tălmaci: 1880 – 43 case, 214 locuitori; 1930 – 299 locuitori, 1941 – 71 clădiri, 299 locuitori; 2002 – 55 locuitori.

Populaţia tuturor satelor luate împreună înainte de formarea actualei comune în 1968: 1956 – 5830 locuitori; 1966 – 5217 locuitori.

Comuna Craiva: 2002 – 3118 locuitori; 2011 – 2880 locuitori din care: români - 81,77 la sută; romi - 10,94%; 1,18% ucrainieni 1,18%; 6,4% nedeclaraţi, iar pe culte religioase situaţia era următoarea: ortodocşi 76, 22%; penticostali 7,43%. Număr de locuinţe: 1522 şi 1435 de gospodării. La recensământul din 2011 au fost înregistraţi 2880 locuitori.

Învăţământul

Craiva. 1791 se înfiinţează şcoala românească confesională ortodoxă. În 1811 lotul şcolar se compunea din 12 elevi. Şcoala nu avea local propriu. În 1823-1824 şcoala avea 16 elevi; şcoala era în stare bună şi avea 15 elevi în anul şcolar 1844-1845 iar în 1864 28 elevi. Localităţile Coroiu, Chişlaca, Şiad, Rogoz de Beliu erau filii subordonate, pe planul şcolarizării şcolii din Craiva. Şcoala actuală a fost construită în anii 70 ai secolului trecut.

Chişlaca: Prima menţiune documentară a şcolii la 1823-1824. În 1864 frecventau şcoala 32 elevi. La *Coroi* în anul 1864 erau 20 elevi. La *Mărăuş* frecventau şcoala la 1842-1843 15 elevi. Cursurile s-au ţinut în locuinţa învăţătorului. În anul şcolar 1844-1845 existau

25 elevi înscriși iar în 1864 - 30. *Șiadul* a avut în 1842-1843 o școală care a funcționat cu 15 elevi în 3 clase, iar în 1864 erau înscriși 26 elevi.

Pe teritoriul administrativ al comunei Craiva existau în 2015 7 școli (2 cu 8 clase) și 6 grădinițe.

Biserica.

Biserici ortodoxe.

Chișlaca. În 1756 este menționat prima dată preotul Gheorghe din Chișlaca, care slujea într-o biserică din lemn cu hramul „Sfinții Arhangheli". A fost demolată în 1924 și înlocuită cu alta, tot din lemn având hramul „Sfinții Arhangheli". Biserica actuală, din piatră, s-a construit în 1980.

Ciuntești. Tradiția consemnează existența unei biserici pe Dâmbul bisericii. Actuala biserica din lemn a fost construită începând cu 1756. Biserici similare s-au construit la Mărăuș, demolată în sec XIX și Rogoz de Beliu, demolată în 1868. În cătunul *Vălani* funcționează o filie a bisericii ortodoxe din Ciuntești.

Coroi. A existat în secolul XVIII o biserică de lemn cu hramul „Cuvioasa Paraschiva". În 1886 s-a construit actuala biserică din lemn cu hramul celei vechi.

Craiva. La mijlocul secolului al XVIII-lea exista o biserică din gradele de nuiele, veche, acoperită cu paie, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului". A fost reparată în 1782. După 1948 s-a edificat actuala biserică iar cea veche a fost demolată.

Mărăuș. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea este menționat preotul Vasile Ștefanovici din Mărăuș. Biserica era construită pe dealul Mărăuș și avea hramul „Adormirea Maicii Domnului". A fost înlocuită cu alta din lemn pe locul numit Cârna, unde era cimitirul. În 1890 se construiește alta, tot din lemn, demolată în 1977 când s-a construit cea actuală din piatră, cu hramul celei vechi

Rogoz de Beliu. Biserica de lemn exista din prima jumătate a secolului al XVIII-lea . Tradiția spune că s-a construit în 1645 și avea hramul „Adormirea Maicii Domnului". În 1867 i s-a adăugat turnul, suferind mai multe modificări. Din 1889 avea pictură interioară. După 1990 a fost demolată și a fost construită una din piatră.

Susag. O biserică de lemn cu hramul „Sf. Arhangheli" a existat încă din secolul al XVIII-lea, înlocuită în 1933 cu actuala biserică din zid, care are hramul celei vechi.

Șiad. În 1761 exista o biserică din lemn care avea un exemplar din „Cazania lui Varlaam". Biserica a purtat hramul „Adormirea Maicii Domnului". În 1938 s-a construit alta din zid, cu hramul celei vechi.

În satele comunei ființează și culte neoprotestante, cea mai veche biserică de acest tip fiind biserica baptistă cu turn din Șiad, construită în 1936. S-au construit biserici neoprotestante după 1945 la: Rogoz (Penticostală 1998), Stoienești (Penticostală), Craiva (Penticostală); Baptiste la Mărăuș, Coroi, Susag, Chișlaca. La Chișlaca au biserică și martorii lui Iehova.

Biserica Creştină Baptistă din Craiva (Emanuel Jurcoi)

Începuturile credinței baptiste în Craiva sunt strâns legate de Manea Florian care s-a născut în luna aprilie a anului 1900, în satul Craiva. A fost educat în satul Belfir, unde a învățat și limba maghiară în cele 7 clase pe care le-a urmat. El a satisfăcut stagiul militar de 4 ani, între anii 1918-1922, la Oradea. Apoi s-a căsătorit cu Manea Florica, din satul Șiad. Împreună au avut 7 copii: Ana, Alexandru, Pavel, Nicolae, Matei, Irimie și Florica. Flore Manea a fost cantor în biserica ortodoxă, iar apoi s-a întors la Dumnezeu în anul 1924, convertindu-se la credinţa creştină baptistă. Din acelaşi an, devine primul misionar în Craiva, iar după terminarea stagiului militar, se reîntoarce în Craiva. După ce s-a format un grup de credincioşi, biserica a devenit autonomă şi astfel, în anul 1941, este ordinat ca diacon în biserica din Craiva. Biserica din loc a fost slujită de pastorii Szabo Francisc (1958-1960), Chisăliță Avram (1963-1972), Mânzat Ștefan (1972-1975), Mânzat Teodor (1975-1983), Jula

Vasile (aproximativ 1984-1985), Popovici Ioan (1986-1990), Mihoc Ioan (1990-1995), Manole Viorel (1997-2013) și Manole Adrian Beniamin (2007-prezent).

În anul 1947 s-a format corul mixt al bisericii sub bagheta dirijorului Colda Moise, iar în anul 1972 s-a inițiat orchestra bisericii de către Mânzat Ștefan. Formația corului au avut continuitate până în anul 1975 prin aportul dirijorilor de cor: Colda Moise, Rus Teodor (Călacea), Ioan Chișmorie și Guler Sever. Iar orchestra a fost activă până în anul 1975 când pastorul și dirijorul Mânzat Ștefan s-a mutat cu slujirea la Arad. În perioada postdecembristă slujirea bisericii s-a concentrat în mod deosebit prin implicarea socială. O mărturie importantă pentru biserică a fost depusă de Bercea Ionel care a deținut mai multe mandate ca primar al comunei Craiva.

Economie și societate

Tiparele sigilare ale satelor indică: Chișlaca (1778) bogăția silvo-cinegetică, practicarea vânătorii, la fel tiparul de la Ciuntești, iar la Craiva este indicată cultura cerealelor, la Mărăuș pescuitul și la Șiad cultura plantelor. Ocupația principlă până la începutul seolului al XX-lea a fost creșterea animalelor, în special a porcilor, în pădurile din jur. Economia forestieră, tăiatul lemnelor ocupa numeroși oameni din satele comunei. În fiecare sat exista cel puțin un cazan de fiert țuica. La Șiad a existat o moară de măcinat cerealele încă de la începutul secolului XX, care deservea și comunele din jur. Numeroși locuitori lucrau în a doua jumătate a secolului XX la Fabrica de Cherestea din Bocsig-Gară și la fabricile din Ineu. În anii 70 ai secolului al XX-lea s-a construit școala actuală, cu etaj din Craiva, iar dispensarul s-a construit în anii 80. Primăria din Craiva s-a construit în anul 1904 iar cea din Mărăuș în 1850. În anii 60 ai secolului XX s-a făcut electrificarea satelor. CAP-ul din Craiva s-a constituit în 22 iulie 1950, CAP Mărăuș ia ființă în 1962 iar CAP Susag se înființează în 23 decembrie 1950.

Personalități:

Ioan Pop, provenit din Șiad, a fost numit preot protestant la Ucuriș și a fost înobilat de principele Gheorghe Rakoczy al II-lea cu drept de a purta armură nobiliară.

Iustin Pința, geolog.

Pința Sever doctor în medicină.

Ilie Pința, birăul satului Șiad, a construit biserica ortodoxă, a fost proprietar de turme de porci.

Trânc Vasile, economist, director la Direcția Județeană de Statistică Arad;

Álexandru Pârv, inginer silvic, inspector șef al Inspectoratului Silvic Județea Arad 1987-1999;

Frâncu Teodor, medic specialist psihiatru, șeful spitalului de psihiatrie din Arad în anii 70-80 ai secolului trecut. Tot el a publicat și cărți de poezie.

Pintea Pavel, jurist, președintele judecătoriei Ineu între 1960-1986.

Prof univ. dr. *Petru Bercea*, născut în Rogoz de Beliu, prorector la Universitatea Tehnică din Cluj Napoca între 1996-2012;

Alexandru Bercea, din Rogoz de Beliu (n. 17 03 1950), unul dintre cei mai importanți oameni de afaceri din județul Arad.

Berce Nicolae, inginer, director al Fabricii de mobilă curbată din Pâncota între 1973-1984.

Vasile Dudaș, (n. 1949, Mărăuș), doctor în istorie, cercetător științific la Muzeul Banatului din Timișoara, autor de numeroase cărți și studii de specialitate.

Jurcă Sever (n. 1948), originar din Chișlaca, renumit avocat, fost președinte al PNL Arad.

Etnografie și folclor.

Din punct de vedere etnografic satele comunei aparțin zonei Zărand, subzonei Beliu. Elemente specifice în portul popular: În toate satele s-au purtat câte două șiruri de taleri

înșirați pe drot (sârmă). La Ciuntești broderia era lucrată crucește și fefește, deasemenea s-a folosit la ornamentare și ciurul umplut. Spătoiul era despicat în față. Poalele făcute din pânză de bumbac și misir pusă pe orizontală luată pe ureche, erau foarte largi la Mărăuș. La Chișlaca, Craiva, Șiad la ornamentica sumanului s-a folosit combinația de postav verde pe negru. Femeile purtau cisme din piele de bovine. Bărbații purtau pe cap pălării negre, cafenii gri cu calota nu prea ridicată și cu boruri potrivite. Feciorii își puneau la pălărie o floare , o pană de țarcă sau de rățoi. Vara la lucru se purtau pălării de paie. Izmenele din zonă se numeau gaci, croite din pânză de chinar, erau lungi până la gleznă. Iarna se purtau cioareci de pănură. Vechea încălțăminte la bărbați erau opincile din piele de bovină. Peste iarnă bărbații purtau cojoc sau pieptar de oaie, peste care luau sumane. Craiva și satele aparținătoare, păstrează bogate tradiții din folclorul muzical și coregrafic. Jocurile locale „Ardeleana”, „Măruntelul” și „Învârtita” s-au folosit de formațiile folclorice care au făcut numeroase turnee cu „Dansul de Craiva” în țară și peste hotare.

Monumente istorice,turism și agrement.

Biserica de lemn „Buna Vestire din Ciuntești este monument istoric care datează din 1724, cu pictură în stil bizantin, pe pânză sau lemn de tei.

Turism și agrement

Trasee turistice spre vârful Gărbei din munții Codru Moma, pe Valea Mărăușului. Vânătoare sportivă.

Bibliografie specifică*:*

Colta, Elena Rodica *Portul popular din județul Arad*, Editura Etnologică București 2014.

Comunicatul direcției de statistică Arad.

Coste Ioan, Godea Ioan, *Lunca Teuzului-Mocirla.Pagini monografice,* Editura Litera, București, 1990

Jurcoi, Emanuel, *Sub aripile Lui – un istoric al Bisericii Creștine Baptiste ”Betania” din Craiva 1924-2014,* Arad, 2014.

****Meleaguri arădene, Ghid turistic,* Arad, 1972.

Tuleu, Ioan Valeriu *Război pe Mureș și Crișul Alb*, Editura Mirador, Arad, 2014.

Informații de la localnici: Leucuța Dorel, Leucuța Matei, Stoica Iulița.

Ioan Tuleu